

Aneta Michalska-Warias

Zmuszanie do prostytucji a zgwałcenie i seksualne wykorzystanie zależności – problem wzajemnej relacji art. 203 § 1 i 2, art. 197 § 1 i 2 oraz art. 199 § 1 Kodeksu karnego

*Forced prostitution vs rape and sexual exploitation of
dependency – the problem of the interrelationship
of Article 203 § 1 and 2, Article 197 § 1 and 2
and Article 199 § 1 of the Criminal Code*

Abstract

*The paper deals with the issue of the concurrence of Article 203 with Articles 197 and 199 of the Criminal Code. The aim of the study is to establish the mutual relationship of these provisions. As a result of the legal-dogmatic analysis and a review of the literature devoted to this issue, a conclusion has been formulated according to which – especially after the changes recently introduced in the wording of Article 203 of the Criminal Code – this provision should be considered *lex specialis* in relation to Article 197 § 1 and 2 and Article 199 § 1 and 2 of the Criminal Code. In the case of a possible concurrence of Article 203 § 2 of the Criminal Code with provisions defining qualified types of rape under Article 197 § 3–5 of the Criminal Code, an actual concurrence should be assumed, which would result in a cumulative legal qualification.*

Keywords: forced prostitution, rape, sexual abuse

Streszczenie

*Artykuł dotyczy problematyki zbiegu art. 203 z art. 197 i 199 Kodeksu karnego. Celem opracowania jest ustalenie wzajemnej relacji tych przepisów. W wyniku dokonanej analizy prawnodogmatycznej oraz przeglądu literatury poświęconej temu zagadnieniu wysnuty został wniosek, zgodnie z którym – szczególnie po zmianach wprowadzonych ostatnio w art. 203 k.k. – uznać należy ten przepis za *lex specialis* w stosunku do art. 197 § 1 i 2 k.k. oraz do art. 199 § 1 i 2 k.k. Natomiast w przypadku możliwego zbiegu art. 203 § 2 k.k. z przepisami typizującymi kwalifikowane typy zgwałcenia z art. 197 § 3–5 k.k. należy przyjąć występowanie zbiegu rzeczywistego, co skutkować powinno kumulatywną kwalifikacją prawną.*

Słowa kluczowe: *zmuszanie do prostytucji, zgwałcenie, seksualne wykorzystanie*

W art. 203 Kodeksu karnego¹ ustawodawca stypizował przestępstwo określane jako zmuszanie do prostytucji. Zabronione zachowanie polega na tym, że sprawca za pomocą przemocy, groźby bezprawnej, podstępów lub poprzez wykorzystanie stosunku zależności lub krytycznego położenia doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji. Przestępstwo to po raz pierwszy pojawiło się w systemie polskiego prawa karnego w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym. Ani Kodeks karny z 1932 r.², ani Kodeks karny z 1969 r.³ nie zawierały analogicznego rozwiązania. Potrzebę wprowadzenia kryminalizacji zachowań objętych art. 203 k.k. uzasadnia się przede wszystkim wymogami prawa międzynarodowego odnoszącymi się do problemu prostytucji. Spośród aktów prawa międzynarodowego, z których wyprowadzić można uzasadnienie pojawienia się przestępstwa zmuszania do prostytucji w systemie polskiego prawa karnego, wskazać można np. art. 6 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 18.12.1979 r.)⁴, Konwencję o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi (podpisaną w Genewie 11.10.1933 r.)⁵, Konwencję dotyczącą zwalczania handlu żywym towarem (podpisaną w Paryżu 4.05.1910 r.)⁶, czy też Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15.11.2000 r.)⁷. Warto jednak zauważyć, że sam ustawodawca w uzasadnieniu projektu obowiązującego Kodeksu karnego nie wyjaśnił powodów, dla których zdecydował się na wprowadzenie tego nowego typu przestępstwa, a wspominał tylko o pozostałych przestępstwach „okołoprostytucyjnych”⁸. Nowelizacja z 7.07.2022 r.⁹ wprowadziła istotną modyfikację przepisu, rozbijając dotychczasowy art. 203 k.k. na dwa paragrafy, a tym samym typizując dwa odrębne czyny zabronione. W pierwszym z nich jako sposoby doprowadzenia innej osoby do uprawiania prostytucji wskazano wykorzystanie stosunku zależności lub krytycznego położenia ofiary (za co grozi sprawcy kara od roku do 10 lat pozbawienia wolności), w drugim mowa jest o posługiwaniu się przemocą, groźbą bezprawą lub podstępem (za co grozi kara od 2 do 15 lat pozbawienia wolności). W ujęciu dotychczasowym przestępstwo miało natomiast charakter jednolity, przy czym

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.) – dalej k.k.

² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571 ze zm.).

³ Ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

⁴ Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71.

⁵ Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 37 ze zm.

⁶ Dz.U. z 1922 r. Nr 87, poz. 783.

⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 160. Więcej nt. uregulowań prawa międzynarodowego: A. Przyborowska-Klimczak, *Zwalczanie prostytucji w świetle prawa międzynarodowego*, [w:] *Prostytucja*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014, s. 50–67.

⁸ Zob. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak [red.], *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 197.

⁹ Ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600 ze zm.).

alternatywnie wskazywano pięć rodzajów zabronionych środków wpływania na zachowanie ofiary. Obecnie rozbieżność przepisu na dwa paragrafy (ze zróżnicowaniem sankcji) powoduje, że należy uznać, iż ustawodawca dokonał istotnej modyfikacji, wprowadzając w nim dwie normy typizujące dwa odrębne czyny zabronione. Oba zresztą mają charakter typów podstawowych, bowiem nie sposób uznać czynu z § 2 za typ kwalifikowany w sytuacji, gdy dochodzi do wyraźnego krzyżowania się znamion, w rezultacie czego możliwe będzie także wystąpienie zbiegu tych przepisów.

Należy zauważyć, że dwa pierwsze sposoby działania sprawcy, stypizowane w art. 203 § 1 k.k., są bardzo podobne do zachowań stanowiących *modus operandi* sprawcy opisanego w art. 199 § 1 k.k. Natomiast trzy sposoby działania sprawcy opisane obecnie w art. 203 § 2 k.k. są identyczne jak te wymienione w art. 197 § 1 k.k. Rodzi to potrzebę określenia wzajemnej relacji tych przepisów, co jest istotne szczególnie z uwagi na pewne różnice w wysokości sankcji grożących za stypizowane w nich przestępstwa. Kwestia zbiegu tych przepisów wymaga zatem analizy prawnokarnej i temu zagadnieniu poświęcone zostaną poniższe rozważania.

Czyny zabronione stypizowane w art. 197 i 199 k.k. oraz w art. 203 k.k. polegają na doprowadzeniu ofiary do określonego zachowania. W przypadku zgwałcenia oraz wykorzystania seksualnego jest to obcowanie płciowe lub poddanie się, lub wykonanie innej czynności seksualnej, a w przypadku występku z art. 203 k.k. – uprawianie prostytucji. Pojawia się zatem pytanie, do czego w istocie doprowadza sprawca ofiarę w tym drugim przypadku. Analiza komentarzy do Kodeksu karnego może zasadniczo skutkować stwierdzeniem, że rozumienie tego terminu (zastępującego w obecnym k.k. dawny „nierząd”) wydaje się być zawężone do zachowań polegających na odpłatnym świadczeniu usług seksualnych, rozumianych jako obcowanie płciowe oraz inna czynność seksualna. Występują wprawdzie również zachowania o charakterze seksualnym, które nie stanowiłyby czynności seksualnych w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego, jak np. obnażanie się przed kamerą internetową, jednak można mieć wątpliwości, czy mieszczą się one w terminie „prostytucja” użytym przez ustawodawcę w art. 203 k.k. (zmuszanie zatem do takich zachowań wypełniałoby znamiona czynu z art. 191 § 1 k.k.). Wynika to w istocie zarówno z językowego znaczenia tego terminu (według „Encyklopedii” prostytucja to „uprawianie stosunków seksualnych w celach zarobkowych”¹⁰, a według „Słownika języka polskiego” to po prostu „uprawianie seksu za pieniądze”¹¹), jak i z tradycji legislacyjnej, bowiem „nierząd”, którym posługiwały się poprzednie Kodeksy karne, oznaczał właśnie czynności o charakterze seksualnym związane z bezpośrednim zaangażowaniem cielesnym¹².

Pojęcie „usługi seksualne” stanowiące istotę procederu prostytucji wydaje się być tak postrzegane również przez licznych przedstawicieli doktryny, określających tym mianem jedynie typowe czynności seksualne. Mianowicie Andrzej Marek wskazał, że:

¹⁰ *Encyklopedia*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/prostytucja> (dostęp: 2.04.2024 r.).

¹¹ *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/prostytucja;2572725.html> (dostęp: 2.04.2024 r.).

¹² Zob. np. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 483; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, Część szczególna, Warszawa 1987, s. 137.

„Przez prostytucję rozumie się proceder polegający na świadczeniu usług seksualnych w zamian za korzyści majątkowe. Użycie terminu «proceder» odróżnia prostytucję od jednorazowych czy okazjonalnych kontaktów seksualnych, chociażby wiązały się z nimi doraźne korzyści, jak też od prowadzenia rozwiązłego trybu życia czy częstej zmiany partnerów, nie traktowanej jednak jako sposób zarobkowania”¹³. Autor ten wraz z Michałem Antoniszynem tak samo definiowali to pojęcie na potrzeby prowadzonych badań empirycznych¹⁴. Podobnie czynił Kazimierz Imieliński¹⁵. Z kolei Marian Filar przyjął, że prostytucja to proceder polegający „na zaspokajaniu potrzeb seksualnych innych ludzi poprzez zaangażowanie w to własnego ciała i za zapłatą. Kryterium dodatkowym jest brak zaangażowania uczuciowego oraz w zasadzie brak możliwości wyboru partnera, tj. oddanie swego ciała do dyspozycji każdemu, kto za to zapłaci”¹⁶. Natomiast Marek Bielski wprost utożsamiał usługi seksualne, o których mowa w art. 203 k.k., z czynnościami seksualnymi w rozumieniu innych przepisów Kodeksu karnego i wskazał, że „Prostytucja to proceder polegający na nawiązywaniu stosunków hetero- lub homoseksualnych w formie obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej z reguły z przygodnie spotykanymi, zmieniającymi się partnerami, w zasadzie bez zaangażowania uczuciowego, w zamian za korzyść majątkową lub osobistą traktowaną jako ekwiwalent za podjęcie kontaktu seksualnego”¹⁷. Podobnie zdefiniował prostytucję Konrad Lipiński, tj. jako „wiązące się z celem osiągnięcia korzyści majątkowej wykonywanie czynności seksualnych, a zatem obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej”¹⁸. W literaturze zaczynają się wprowadzić pojawiać głosy wskazujące na możliwość szerszego rozumienia terminu „prostytucja” (tak by obejmowała ona zachowania pozbawione kontaktu cielesnego, w tym świadczenie usług seksualnych przez internet)¹⁹, jednak – z uwagi choćby na wykładnię historyczną – interpretację taką należałoby traktować dość ostrożnie. Zmuszanie do prostytucji zagrożone jest dość wysokimi sankcjami, co niewątpliwie wiąże się z wysokim stopniem społecznej szkodliwości wymuszania regularnego podejmowania czynności seksualnych z przypadkowymi osobami. W sytuacji zmuszania do zachowań niewiążących się z angażowaniem cielesnym ofiary społeczna szkodliwość takich czynów wymagałaby jednak nieco innej oceny.

Przegląd powyższych stanowisk pozwala zatem przyjąć, że doprowadzenie do uprawiania prostytucji oznacza, zgodnie ze stanowiskiem dominującym w literaturze, doprowadzenie ofiary do wielokrotnego odpłatnego podejmowania czynności seksualnych z innymi osobami. Tym samym – w analizowanym zakresie – doprowadzanie

¹³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 465. Na trudności w definiowaniu terminu prostytucji (nie negując jednak zasadniczych ustaleń co do konieczności cielesnego zaangażowania za pieniądze) zwracają też uwagę autorzy publikacji: K. Nazar, J. Warylewski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2023, art. 303, nb 2.

¹⁴ Zob. M. Antoniszyn, A. Marek, *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985, s. 10.

¹⁵ K. Imieliński, *Manowce seksu. Prostytucja*, Łódź 1990, s. 9.

¹⁶ M. Filar, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006, art. 203, nt 1.

¹⁷ M. Bielski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–211a*, cz. 1, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, art. 203, nt 8.

¹⁸ K. Lipiński, [w:] *Kodeks karny Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, art. 203, nt 5.

¹⁹ Zob. P. Zakrzewski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024, art. 203, nt 14–15.

do uprawiania prostytucji od doprowadzenia do obcowania płciowego lub wykonania, lub poddania się innej czynności seksualnej różni się tylko ilościowo (w przypadku prostytucji doprowadzenie ma skutkować wielością podejmowanych czynności seksualnych). Nie ma zaś między tymi zachowaniami różnicy jakościowej (wydaje się, że trudno za taką uznać działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, tym bardziej że w realiach przymuszania do prostytucji faktyczne i znaczące korzyści materialne odnoszą najczęściej nie osoby świadczące „usługi” seksualne, ale właśnie ci, którzy je do tego zmuszają).

Wobec powyższego powstaje pytanie o wzajemną relację art. 203 § 1 i 2 k.k. ze wskazanymi wyżej przepisami także penalizującymi doprowadzenie ofiary do czynności seksualnych. Sprawa wydaje się łatwiejsza w przypadku relacji art. 203 § 1 i art. 199 § 1 k.k. Porównując opis sposobu zachowania sprawcy zawarty w obu przepisach, zauważyć można pewne różnice. O ile w art. 199 § 1 k.k. mowa jest o nadużyciu stosunku zależności lub wykorzystaniu krytycznego położenia ofiary, o tyle w art. 203 § 1 k.k. ustawodawca penalizuje wykorzystanie (a nie nadużycie) zarówno stosunku zależności, jak i krytycznego położenia. Pojęcie „nadużycie” jawi się jako znaczeniowo węższe od drugiego z wymienionych terminów. „Wykorzystać” to bowiem po prostu „użyć czegoś dla osiągnięcia jakiegoś celu, zysku”²⁰. Tym samym w razie istnienia np. stanu krytycznego położenia wystarczy, że sprawca jest świadomy sytuacji, w której znajduje się ofiara, i z tego stanu rzeczy korzysta. Natomiast „nadużyć” oznacza już „użyć czegoś ponad miarę” lub też „wykorzystać coś w niewłaściwy sposób lub w nadmiernym stopniu”²¹. Jak np. zauważa Marek Mozgawa na tle art. 199 § 1 k.k., „ów stosunek musi być przez sprawcę nadużyty. A zatem chodzi o świadome skorzystanie z tego stosunku zależności jako elementu oddziaływania na psychikę innej osoby, tak aby wyraziła ona zgodę na obcowanie płciowe lub inną czynność seksualną”²².

Przyjmując zatem, że pojęcie „wykorzystania” jest znaczeniowo szersze, przejść można do konstatacji, że czyn stypizowany w art. 203 § 1 k.k. postrzegać należy jako *lex specialis* w stosunku do czynu z art. 199 § 1 k.k., co tym samym wyklucza powołanie obu przepisów w kwalifikacji prawnej czynu przypisywanego sprawcy. Takie rozwiązanie jest zresztą dość często wskazywane w doktrynie. Pogląd taki wyrazili np. Jarosław Warylewski²³, Mateusz Rodzynekiewicz²⁴, Andrzej Marek²⁵, Violetta Konarska-Wrzosek²⁶ czy Bartłomiej Gadecki²⁷. Stanowisko odmienne, dopuszczające wystąpienie kumulatywnej kwalifikacji omawianych przepisów, podzielili z kolei

²⁰ Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wykorzysta%C4%87.html> (dostęp: 3.04.2024 r.).

²¹ Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/nadu%C5%BCy%C4%87.html> (dostęp: 3.04.2024 r.).

²² M. Mozgawa, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2023, art. 199, nt 6.

²³ J. Warylewski, *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej*, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016, art. 203, nb 716.

²⁴ M. Rodzynekiewicz, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006, art. 203, nt 17.

²⁵ A. Marek, *Kodeks...*, art. 203, nt 6.

²⁶ V. Konarska-Wrzosek, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023, art. 203, nt 5.

²⁷ B. Gadecki, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Banaś-Grabek, Warszawa 2023, art. 203, nt 11.

Marek Bielski²⁸, Konrad Lipiński²⁹ oraz Magdalena Budyn-Kulik i Marek Kulik³⁰, a także Sławomir Hypś³¹. Warto zauważyć, że szczególnie po zmianach w redakcji art. 203 k.k. i wyodrębnieniu w § 1 zachowań polegających na stosowaniu metod analogicznych do tych opisanych w art. 199 § 1 k.k. tym bardziej za prawidłowe należy uznać stanowisko pierwsze, odrzucające możliwość kumulatywnej kwalifikacji prawnej w omawianym przypadku. Znamiona czynu z art. 203 § 1 k.k. są identyczne lub ujęte nieco szerzej (wykorzystanie, a nie tylko nadużycie stosunku zależności) niż znamiona występku z art. 199 § 1 k.k., a przy tym kara za ten czyn jest znacząco wyższa, co tym samym pozwala uznać, że art. 203 § 1 k.k. penalizuje obecnie kwalifikowaną postać zachowania opisanego w art. 199 § 1 k.k. i niewątpliwie jest w pełni wystarczający do opisanego zachowania sprawcy, który wskazanymi w nim metodami doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji. Z kolei w przypadku zbiegu z art. 199 § 2 k.k. (gdy zmuszanie do prostytucji dotyczy małoletniej ofiary), nawet jeśli odrzucone zostanie wystąpienie relacji specjalności (co jest rozwiązaniem najprostszym i – jak się wydaje – najtrafniejszym; doprecyzowanie cech ofiary jest wszak stosowaną techniką tworzenia typów modyfikowanych i jest szczególnie widoczne w przypadku dzieciobójstwa) i przyjmie się, że zbieg ma charakter rzeczywisty, to znacznie wyższa sankcja za czyn z art. 203 § 1 k.k. powoduje, iż *in concreto* zapewne i tak wystarczyłby on w większości przypadków do oddania całej bezprawnej zawartości czynu sprawcy, a art. 199 § 2 k.k. może zostać wyeliminowany na zasadzie konsumpcji.

Nieco więcej wątpliwości może budzić kwestia wzajemnej relacji art. 203 § 2 i art. 197 k.k. Z uwagi na identyczne określenie sposobów zachowania sprawcy w obu przepisach art. 203 § 2 k.k. z czysto technicznego punktu widzenia jawi się jako *lex specialis* w stosunku do art. 197 § 1 i 2 k.k. Skoro doprowadzenie do uprawiania prostytucji oznacza w istocie doprowadzenie przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem innej osoby do wykonywania czynności seksualnych tożsamych z tymi opisanymi w art. 197 § 1 i 2 k.k., to – zważywszy na to, że zgwałcenie nie wymaga, aby sprawca stosujący zabronione sposoby oddziaływania na ofiarę sam podejmował z nią czynności seksualne – należałoby przyjąć, iż analizowane przepisy zawsze pozostają w zbiegu rzeczywistym właściwym w razie posłużenia się przez sprawcę sposobami doprowadzenia charakterystycznymi dla zgwałcenia, albo należałoby uznać, iż w art. 203 § 2 k.k. stypizowano zachowanie stanowiące z wyraźnej woli ustawodawcy *lex specialis* w stosunku do przepisów art. 197 § 1 i 2 k.k. To drugie rozwiązanie, choć od strony teoretycznej jawiące się jako najprostsze, mogło budzić pewne wątpliwości przed ostatnią zmianą przepisu, bowiem wówczas jego akceptacja oznaczała przyjęcie także poglądu, że z jakiegoś powodu ustawodawca uznał, iż przymuszanie do czynności seksualnych mających postać prostytucji powinno

²⁸ M. Bielski, [w:] *Kodeks...*, t. 2, *Komentarz...*, art. 203, nt 20.

²⁹ K. Lipiński, [w:] *Kodeks...*, art. 203, nt 14.

³⁰ M. Budyn-Kulik, M. Kulik, [w:] *Kodeks karny*, t. 2, *Część szczególna. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2024, art. 199, nb 53.

³¹ S. Hypś, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024, art. 199, nb 26.

być zagrożone karami mniej surowymi (od roku do 10 lat) w przypadku zmuszania do obcowania płciowego (za zgwałcenie z art. 197 § 1 k.k. groziła wówczas kara od 2 do 12 lat) oraz bardziej surowymi, gdy wymuszanie dotyczyło innych czynności seksualnych (co w myśl art. 197 § 2 k.k. zagrożone jest niezmiennie karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat).

Problem relacji obu przepisów dostrzegany jest w doktrynie, przy czym wskazane wyżej wątpliwości uwidaczniają się czasami w skrajnie różnych poglądach poszczególnych przedstawicieli doktryny. Część autorów przyjęło, że posłużenie się przez sprawcę metodami doprowadzania wskazanymi w art. 197 § 1 k.k. oznacza po prostu konieczność zastosowania kumulatywnej kwalifikacji prawnej³². Takie stanowisko zajął np. M. Mozgawa, który wskazał, że „możliwy jest zbieg art. 203 z przepisami art. 197 § 1–4 k.k.” i że „nie ma przeszkód do przyjęcia kumulatywnej kwalifikacji art. 203 z przepisami art. 197 § 1–4, a słuszność tego rozumowania zdaje się potwierdzać praktyka wymiaru sprawiedliwości”³³. Takie samo stanowisko zajęły Patrycja Kozłowska-Kalisz i Katarzyna Nazar³⁴. W literaturze można też odnaleźć próby niuansowania zachowania sprawcy i wyodrębniania z nich zachowań, które powinny prowadzić do przyjęcia kwalifikacji kumulatywnej (co oznaczałoby, że pozostałe zachowania, nieobjęte przykładami wskazywanymi przez autorów, już takiej kumulatywnej kwalifikacji nie wymagają). Mianowicie M. Budyn-Kulik i M. Kulik podnieśli, że „Nie można wykluczyć również rzeczywistego właściwego zbiegu przepisów art. 203 z art. 197 § 1 – 4 k.k., np. gdy sprawca zmusza inną osobę do prostytuowania się przemocą odbywając z nią stosunek płciowy lub zmuszając ją do odbycia takiego stosunku z inną osobą”³⁵. Z kolei K. Lipiński zauważył, że „Doprowadzanie do uprawiania prostytucji pojęciowo stanowi zarazem doprowadzanie do czynności seksualnej, z tym wszakże zastrzeżeniem, że same czynności – «wewnątrz» procederu prostytucji – zasadniczo realizowane są już przez pokrzywdzonego dobrowolnie. Jeśli jednak zmuszanie do prostytucji jako pewnego procederu wiązać się będzie również ze zmuszaniem do podjęcia konkretnych, niedobrowolnych kontaktów seksualnych, to właściwe będzie zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej obejmującej art. 203 k.k. oraz art. 197 lub 199 k.k.”³⁶. Natomiast M. Bielski stwierdził, że „Doprowadzenie do uprawiania prostytucji jest czymś innym niż doprowadzenie do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej. Opisane w art. 203 formy nacisku muszą być nakierowane na to, aby uzyskać efekt stałej uległości wobec kolejnych partnerów seksualnych osoby zmuszanej do uprawiania prostytucji. W istocie więc czynność sprawcza z art. 203 jest nakierowania na doprowadzenie do

³² Są to ci sami autorzy, których wskazano wyżej jako zwolenników kumulatywnej kwalifikacji art. 203 i 199 k.k.

³³ M. Mozgawa, [w:] *Kodeks...*, art. 203, nt 9. Co do występowania takiej kwalifikacji prawnej w praktyce zob. M. Mozgawa, *Zgwałcenia popełniane przez kobiety*, [w:] *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 298.

³⁴ Zob. P. Kozłowska-Kalisz, K. Nazar, *Doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji (art. 203 k.k.)*, [w:] *Prostytucja*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014, s. 112.

³⁵ M. Budyn-Kulik, M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, t. 2, Część..., art. 203, nb 28.

³⁶ K. Lipiński, [w:] *Kodeks...*, art. 203, nt 14.

sytuacji, w której osoba poddana bezprawnemu naciskowi rozpocznie proceder polegający na stałym i odpłatnym świadczeniu usług seksualnych. Nie ma znaczenia dla realizacji znamion typu, czy pod wpływem jednorazowego użycia którejś z opisanych w art. 203 form nacisku fizycznego lub psychicznego ofiara bez stawiania oporu będzie podejmować kolejne odpłatne kontakty seksualne z klientami, czy też każdorazowo jej wola w tym kierunku będzie musiała być przełamywana przez sprawcę. Jeśli któraś z form nacisku opisanych w art. 203 będzie nakierowana na przełamywanie oporu lub podejmowanie niedobrowolnej decyzji co do podjęcia każdorazowej czynności seksualnej z kolejnym partnerem seksualnym, w grę wchodzić będzie zbieg art. 203 z art. 197 lub 199 § 1 lub 2³⁷. Autor ten uznał ponadto, że w sytuacji „gdy któraś z form doprowadzania do uprawiania prostytucji jednocześnie będzie zmierzać do doprowadzenia do obcowania płciowego lub innej czynności seksualnej z klientem w zamian za odpłatność przy braku prawnorelevantnej zgody na taką czynność ze strony ofiary, dla oddania całej zawartości bezprawia takiego zachowania konieczne jest zakwalifikowanie go z art. 203 i 197 (albo art. 199 § 1) w zw. z art. 11 § 2³⁸”.

W doktrynie wyróżnić można też stanowiska odrzucające co do zasady możliwość pozostawiania w zbiegu analizowanych przepisów. Takie przekonanie wyrazili np. V. Konarska-Wrzonek³⁹ i M. Rodzyńkiewicz⁴⁰, którzy uznali zbieg między art. 203 k.k. a art. 197 k.k. za wykluczony. Inni wskazani wyżej autorzy negowali także pozostawianie art. 203 w zb. z art. 199 § 1 k.k. Nieco inne stanowisko zajmował natomiast J. Warylewski, który uważał, że wykluczony jest zbieg art. 203 z art. 197 § 1 i 2 k.k., natomiast dopuszczalny jest zbieg z art. 197 § 3 i 4 k.k.⁴¹

Odnosząc się do przedstawionych wyżej poglądów, należałoby stwierdzić, że nie budzi wątpliwości możliwość wystąpienia zbiegu obu omawianych przepisów w sytuacji, gdy sprawca posługuje się po prostu zgwałceniem jako sposobem przełamania oporu ofiary co do uprawiania przez nią w przyszłości prostytucji. Artykuł 203 k.k. penalizuje bowiem stosowanie przemocy (i innych form nacisku na wolę ofiary) w celu wywołania oczekiwanego przez sprawcę zachowania, natomiast sposobem doprowadzenia ofiary do uprawiania prostytucji – wymienionym w przepisie – nie jest jej zgwałcenie. Przypadki takie powinny powodować zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej. Takie stany faktyczne jako uzasadniające kumulatywną kwalifikację prawną wydają się wskazywać M. Budyn-Kulik i M. Kulik⁴², taki też był stan faktyczny w przywoływanym przez M. Mozgawę przypadku zastosowania kwalifikacji kumulatywnej w praktyce⁴³. Z kolei nie do końca przekonujące wydają się rozważania M. Bielskiego i K. Lipińskiego, zmierzające do jakiegoś rodzaju

³⁷ M. Bielski, [w:] *Kodeks...*, t. 2, *Komentarz...*, art. 203, nt 10.

³⁸ M. Bielski, [w:] *Kodeks...*, t. 2, *Komentarz...*, art. 203, nt 20.

³⁹ V. Konarska-Wrzonek, [w:] *Kodeks...*, art. 203, nt 5.

⁴⁰ M. Rodzyńkiewicz, [w:] *Kodeks...*, t. 2, *Komentarz...*, art. 203, nt 17.

⁴¹ J. Warylewski, *Przestępstwa...*, [w:] *System...*, t. 10, *Przestępstwa...*, art. 203, nb 39–40.

⁴² Zob. M. Budyn-Kulik, M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, t. 2, *Część...*, art. 203, nb 28.

⁴³ W tym stanie faktycznym sprawcy nie chcieli się zgodzić na zaprzestanie uprawiania prostytucji przez „pracującą” dla nich kobietę i zgwałcili ją, aby w ten sposób zmusić ją do pozostania przy tym procederze. M. Mozgawa, *Zgwałcenia...*, [w:] *Przestępstwo...*, s. 298.

rozdzielenia: na przemoc stosowaną ogólnie dla uzyskania zgody na uprawianie procederu prostytucji i na przemoc stosowaną dla wymuszenia konkretnych zachowań seksualnych. W praktyce rozróżnianie takich stanów faktycznych może być niezwykle trudne, jeśli nie niemożliwe. Nie sposób bowiem w istocie wskazać, na czym miałyby polegać zmuszanie do prostytucji niebędące zmuszaniem do podejmowania czynności seksualnych. Hipotetycznie można byłoby wprowadzić przyjmować, że znamiona czynu z art. 203 § 2 k.k. realizuje zatem np. bicie ofiary połączone z żądaniem, by ofiara w ogóle zaczęła regularnie uprawiać prostytutkę, ale jeszcze bez wskazania konkretnego miejsca i czasu rozpoczęcia tej działalności, natomiast w razie wymuszania biciem podjęcia konkretnych czynności w agencji towarzyskiej właściwe byłoby powoływanie w kwalifikacji prawnej obu przepisów. Wskazana próba rozróżnienia stanów faktycznych uzasadniających taką kumulatywną kwalifikację prawną jawi się jednak jako dość sztuczna i niezbyt przydatna w praktyce. Trudno też wywieść z art. 203 § 2 k.k., że w swojej „czystej” postaci miałby on dotyczyć wyłącznie stosowania zabronionych metod w celu zmuszenia ofiary do wyrażenia zgody na zajmowanie się prostytucją w ogóle (bez jednoczesnego wymuszenia jakichkolwiek faktycznych i konkretnych przejawów podjęcia tej działalności), a przymuszanie do konkretnych czynności w ramach wymuszonego prostytuowania się wymagałoby już zastosowania kumulatywnej kwalifikacji prawnej.

Wydaje się, że w sporze o wzajemną relację art. 197 § 1 i 2 oraz art. 203 § 2 k.k. nie bez znaczenia będzie także ostatnia zmiana sankcji za ten drugi czyn. Doszło bowiem do zrównania kary za przymuszanie do prostytucji z karą za zgwałcenie polegające na wymuszeniu obcowania płciowego. Jednocześnie kara grożąca za zmuszanie do prostytucji, gdyby ta polegać miała wyłącznie na podejmowaniu innych czynności seksualnych (co zapewne nie będzie zbyt częstym przypadkiem w praktyce), jest obecnie surowsza niż kara grożąca za zgwałcenie stypizowane w art. 197 § 2 k.k. To wszystko zaś sprawia, że trudno wskazać powody, dla których art. 203 § 2 k.k. nie powinien być wystarczający dla opisanego zachowania sprawcy polegającego na doprowadzeniu ofiary do uprawiania prostytucji przy pomocy metod charakterystycznych także dla zgwałcenia stypizowanego w art. 197 § 1 lub 2 k.k. Warto zresztą zauważyć, że przepis ten będzie także wystarczający w przypadku wielokrotnego użycia przemocy, groźby bezprawnej czy podstępny z powziętym z góry zamiarem (krótko mówiąc, jednego przestępstwa z art. 203 § 2 k.k. dopuści się sprawca, który tę samą ofiarę np. wielokrotnie odurzy w celu przełamania jej oporu aż do czasu uzyskania już stałej „zgody” na uprawianie prostytucji, czy raczej aż do czasu poniesienia jakiegokolwiek oporu wobec woli sprawcy), tak jak jednego przestępstwa ciągłego w rozumieniu art. 12 k.k. dopuszczałby się ten sam sprawca, gdyby właściwą kwalifikacją prawną był jedynie art. 197 k.k. (choć w tym przypadku możliwe byłoby stosowne zaostrożenie kary przewidziane w art. 57b k.k.). Wskazana w powyższym przykładzie rozbieżność na korzyść sprawcy wynikająca z zastosowania do niego art. 203 § 2 k.k. zamiast szczególnie art. 197 § 1 k.k. wobec przyjętej obecnie konstrukcji przepisu jawi się jako zamierzona. Artykuł 203 § 2 k.k. stanowi zatem *lex specialis* w stosunku do art. 197 § 1 i 2 k.k. ze wszystkimi wynikającymi stąd

konsekwencjami, a zatem jako jedyny powinien występować w kwalifikacji prawnej (poza specyficznymi przypadkami wskazanymi wyżej, gdy jednak – z uwagi na specyfikę stanu faktycznego – właściwa będzie kwalifikacja kumulatywna). Warto zresztą na tle przedstawionego przykładu zauważyć, że najbardziej drastyczne stany faktyczne przymuszania do uprawiania prostytucji (zapewne właśnie te, w których dochodzi do wielokrotnego przełamывania woli ofiary, a więc te, w których ofiara znajduje się z jakiegoś powodu we „władaniu” sprawcy) należałoby także rozpatrywać przez pryzmat zbrodni handlu ludźmi stypizowanej w art. 189a k.k.⁴⁴, w której przypadku przewidziana sankcja pozwala z pewnością na odpowiednią reakcję na zachowanie sprawcy.

Wracając zaś do relacji art. 197 i art. 203 § 2 k.k., należałoby uznać, że przyjęta wyżej relacja specjalności nie dotyczy już paragrafów typizujących kwalifikowane postaci zgwałcenia, a zatem wystąpienie okoliczności opisanych w dalszych paragrafach art. 197 k.k. uzasadniać będzie kumulatywną kwalifikację prawną, tak jak problem ten postrzegał J. Warylewski. Zatem jeśli sprawca doprowadzający inną osobę do uprawiania prostytucji sposobami wskazanymi w art. 203 § 2 k.k. będzie jednocześnie stosował je np. wspólnie z inną osobą lub wobec osoby blisko z nim spokrewnionej albo będzie posługiwał się bronią palną, czy też działał ze szczególnym okrucieństwem, powinien być mu przypisany czyn wypełniający znamiona art. 203 § 2 k.k. w zb. z art. 197 § 3, 4 lub 5 k.k., co pozwoli na wymierzenie takiemu sprawcy surowszej kary przewidzianej za zbrodnie stypizowane w tych paragrafach.

Konkludując, szczególnie po zmianach wprowadzonych ustawą z 7.07.2022 r., należy przyjąć, że art. 203 § 1 k.k. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 199 § 1 k.k., a art. 203 § 2 k.k. – *lex specialis* w stosunku do art. 197 § 1 i 2 k.k. Możliwy jest natomiast rzeczywisty zbieg art. 203 § 2 k.k. z przepisami typizującymi kwalifikowane postaci zgwałcenia opisane obecnie w art. 197 § 3–5 k.k.

Bibliografia

1. Antoniszyn M., Marek A., *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985.
2. Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, Część szczególna, Warszawa 1987.
3. Bielski M., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–211a*, cz. 1, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
4. Budyn-Kulik M., Kulik M., [w:] *Kodeks karny*, t. 2, *Część szczególna. Komentarz do art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2024.
5. Filar M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006.
6. Fredrich-Michalska I., Stachurska-Marcińczak B. [red.], *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.

⁴⁴ Jak wynika z definicji zawartej w art. 115 § 22 k.k., handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem m.in. przemocy, groźby bezprawnej, podstępów w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji.

7. Gadecki B., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Banaś-Grabek, Warszawa 2023.
8. Hypś S., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024.
9. Imieliński K., *Manowce seksu. Prostytycja*, Łódź 1990.
10. Konarska-Wrzosek V., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
11. Kozłowska-Kalisz P., Nazar K., *Doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji (art. 203 k.k.)*, [w:] *Prostytycja*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014.
12. Lipiński K., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
13. Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
14. Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
15. Mozgawa M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2023.
16. Mozgawa M., *Zgwałcenia popełniane przez kobiety*, [w:] *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012.
17. Nazar K., Warylewski J., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2023.
18. Przyborowska-Klimczak A., *Zwalczanie prostytucji w świetle prawa międzynarodowego*, [w:] *Prostytycja*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014.
19. Rodzynkiewicz M., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz do art. 117–277 k.k.*, red. A. Zoll, Kraków 2006.
20. Warylewski J., *Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej*, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, red. J. Warylewski, Warszawa 2016.
21. Zakrzewski P., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024.